

Jan Kott

TEMINE ŽIVALSKEGA EROTIZMA

Titanijo, ki ljubkuje osla, je naslikal Chagall. Na sliki je osel otožen, bel in zelo čustven. Mislim, da bi shakespearska Titanija, ki boža in poljubuje maškaro z oslovsko glavo, morala prej biti blizu grozljivim vizijam Boscha in veliki groteski surrealistov. In da bi prav moderni teater, ta, ki je šel skozi poetiko surrealizma, absurda in brutalne poezije Geneta, znal šele prav pokazati to sceno. Izbira slikarske inspiracije je tu posebno važna. Med vsemi slikarji je Goya nemara edini, ki je šel v svoji fantastiki morda še dalje v temine živalskega erotizma kakor Shakespeare. Mislim na *Caprichos*.

Vsi moški so grdi, mišji ali kunčji, pritlikavi ali grbasti; od spodaj gor pogledujejo ali bolje obvohujejo visoka dekleta, ogrnjena čez ramena s črnimi šali. Dolga krila, zelo visoka v životu, jim padajo do gležnjev. Včasih jih privzdigujejo, da si popravijo podveze pri nogavicah, a tudi pri tem vulgarnem gibu ne prenehajo biti notranje odsotne. Največkrat sedijo togo zravnane na visokih stolih, polne prezira in odpora do vsega. Kakor na razstavi so, kažejo se, razkazujejo, kaj vse imajo, si zapenjajo podveze pri črnih nogavicah, napenjajo zadnjice in izpod tesno zapetih steznikov kažejo okrogle prsi. Med temi nogami in zadki se vrtijo nakazni moški z mogočnimi širokimi nosovi. Dekline z umetelnimi frizurami in glavniki iz želvovine v laseh, v črnih ogrinjačih, prezirljive, vase pogreznjene in ohole, gledajo nekam predse izza črnih pahljač. Tik ob njih sedijo ali koračijo starke s prav takšnimi glavniki iz želvovine in s prav takšnimi črnimi šali ogrnjene. Starke so brez zob in morda imajo zato usta na široko odprta v nemem nasmehu. Dekline in starke so si podobne. Če si te risbe natančneje pogledamo, se izkaže, da ta podobnost ni slučajna, da Goya premišljeno in kakor z nekakšnim zadoščenjem daje tem sijajnim dekletom in tem ogabnim starkam – iste obraze. Vse, kar je na napihnenih ustih teh oholih deklet zoprnega, prihaja do izraza šele v ponovitvi istih potez v starosti: šele tam se razgali kot nekaj živalskega, vulgarnega, grdega. Vse risbe so delane z isto mehko potezo, kjer se celo črnine zdijo tople, sive, mišje. Kajti podganji niso samo ti moški in te starke, podganje so tudi vse te dekline, napihnjene in negibne, kraljevske in kurbske, telesne in odsotne.

Ženske so tanke in visoke, moški majhni; zdi se, da lahko samo od spodaj gor pogledujejo in samo kot psi obvohujejo pa da se morajo vzpenjati na prste, če hočejo tem ženskam pogledati v oči. Ta Goya je moral inspirirati risbe Bruna Schulza. Spominjam se teh risb. Majhni, črni moški z velikimi glavami – kakor otroške vodene glave – zagledane v čeveljčke ali v drobcena stopala velikank, ki kakor pri Goyi visoko vzdigujejo noge v črnih nogavicah. In kakor pri Goyi je tudi pri Schulzu ista mehka risba, ista topla sivina miši. Mišji so tu ti moški z velikimi glavami v cilindrih in v dolgih suknjičih, nakazni, grbasti in pohabljeni pa skoraj do orgazma začarani od malega čeveljčka, ki bo ta hip visoki velikanki padel z noge.

Todos Caeran. Neveliko usahlo drevo, na njem človeške kure v črnih trirogih klobukih. Ptičje kure-kurbe z majhnimi krili napenjajo okrogle prsi in poskakujejo na svojih tankih, kurjih nožicah. Nanje skačejo nakazni moški, petelini z nasršenimi perutmi, in tudi smešno poskakujejo na prav takšnih tankih nožicah. Ptičje cipe in petelinčki z nagnusnimi obrazi starcev sedijo na tem majhnem, usahlem drevesu.

Pod drevesom so tri ženske. Dve mladi v širokih šumečih krilih, ki jima prsi lezejo izza steznikov, in ena zelo stara, ki sklepa dlani kakor k molitvi in je tudi nekako ptičja razen velikega rilca, v katerega prehajata njen nos in brada. Mladi ženski čisto razjarjeni in razdraženi potiskata šilo v zadek petelinu s starčevsko glavo na mršavem vratu. Ena ga drži za krila kakor za zakol, druga se ukvarja s tistim šilom pri njegovi zadnjici. Stara moli, mladi se smejeta; ta živalski in seksualni smeh razbija njuna obraza in jima daje isti vulgarni izraz kakor na prejšnjih risbah.

Ja van desplumados. Štiri ženske, dve mladi in dve starki, z metlami pretepajo in odganjajo majhne ptičje človečke s kurjimi nožicami in žalostnimi obrazi grbavcev. In spet pri teh cipah v plaščkih opazimo isti lesk v očeh, isti hudobni smeh: sled ali bolje napoved prihodnje dekompozicije v starosti, ko se bodo usta razlezla in bo odnehala napetost v licih.

Oslí. Cele črede oslov. V belih nočnih čepicah, grdi in nedostojni, napihnjeni in domišljavi, učijo mladega osla z zijavim gobcem in človeško, ne oslovsko neumnega, abecede. Veliko oslovsko bitje, golo, s poraščenimi kopiti, navdušeno nad samim seboj in angelsko razneženo, se preteguje v naslanjaču. Kosmata opica, ali pa je to morda človek z opičjim gobcem, mu svira na mandolino, dva služabnika pa se skrivata za naslanjačem, se mu smejeta v pest in ploskata. Lep osel v širokem suknjiču in dolgih hlačah, iz katerih štrlijo kopita, bere knjigo o oslih. Osel-zdravnik, sladek in hinavski, meri bolniku pulz. Čudovit ogromen bel osel, ljubezniv in prizanesljiv, stoji pred veliko šolsko tablo, na katero kosmata opica nekaj nariše. Izmučeni in zgrbljeni fantje vzdigujejo na svojih plečih velike, bele, težke, ogabne osle. A tudi fantje so zoprni. Zoprni, ker so grdi. Še bolj so grdi kot beli osli, ki se košatijo na njihovih vratovih. Na črnem oslu z izredno velikim gobcem sedi visoka deklina, razkrečena in kakor zmeraj pri Goyi vsa prezirljiva in odsotna z golimi udi in z velikanskim črnim glavnikom v laseh.

Goya ali živalska erotika. Vse je kosmato, vse je iz iste noči. Vse je otipavanje, izsesavanje, prilepljanje. Netopirji imajo trebuhe in genitalije moških ali žensk. Včasih viseče prsi stark. Netopirji se zaletavajo v napete zadnjice deklin, odbijajo se in odletavajo od starih vešč, ki so jim zobje izpadli in imajo nosove zgrizene od sifilisa. Netopirjeve samice z odprtimi lisičjimi gobčki in poraslimi ženskimi genitalijami preletavajo nad glavo spečega mladca. V drugem delu cikla postaja vse čedalje bolj živalsko, kosmato in kakor težka mora. Včasih je celo težko najti kako ime za ta pol živalska, pol človeška, mačja, podganja in lisičja bitja. Na zadnjih risbah postanejo netopirji že prava obsedenost; spreminjajo se v sukube in inkube, letajo zmeraj z odprtimi usti, z glavami idiotov, ali pa se plazijo z majhnimi, tankimi in kosmatimi nožicami.

Na začetku cikla so živali še simboli neumnosti, lokavosti, premoči ali razvrata kakor v srednjeveški ali zgodnjerenesančni živalski zgodbi z moralo. Postopoma pa se živali osvobajajo te sumarične simbolike in se nekako osamosvojijo, ne označujejo več ljudi, marveč kar so živalske variante človeških oblik. Goya je iznašel temno področje, v katerem so vse oblike, oslovske, kravje in ovčje, podganje in netopirske, mišje in mačje, moške in ženske, preniknile druga v drugo in se kar naprej med seboj okužujejo s kocinami in lasmi, z rilci, gobci in nosovi, s štrlečimi ušesi, črnimi odprtinami ženskih genitalij in brezzobih ust. Včasih se kar samo sredi teh netopirjev in netopirjev z mačjimi, štrlečimi brki, lisičjimi gobci in golimi trebuhu spet pokažejo tiste neprisotne, prezirljive in telesne dekline v črnih plaščih in črnih, dolgih krilih, z umetelno spetimi lasmi.

No, tu. Ena od njih pleše. Visoko je vzdignila nogo v črni nogavici. Roke drži visoko nad glavo. Oči je priprla. Ne vidi netopirjev, ki priskakujejo in jo obvohujejo. Eden od njih, z glavo starega, lenega mačka, se ji je že zapletel v lase. Drugi, z nizko spuščeno veliko glavo palčka, ji že pogleduje pod črno krilo. Dekle pleše. Tretji netopir z golim trebuhom in odkritimi moškimi genitalijami in z glavo sestradanega mačka, toda mačka v času, ko se goni, se je že usedel na njene prsi. Dekle se ne brani. Ne vidi jih. A pleše zaradi njih.

Titanija je objela oslovo glavo in gre s prsti po njegovih kosmatih kopitih. Zelo bela je, šal je vrgla na travo, iz las si je vzela glavnik iz želvovine, njeni lasje, prej speti v umetelno frizuro, so se že razpustili. Oslova kopita jo objemajo čedalje močnejše. Glavo je položil na njene prsi. Oslova glava je težka, kosmata.

... mu senca kosmata ovijala

je z venci svežih in vonjivih rož! (IV, 1)

Titanija je priprla oči. Sanja o čisti živalskosti.

Iz knjige Jana Kotta *Eseji o Shakespearu* (poglavje Titanija in oslova glava) v prevodu Uroša Kraigherja, Državna založba Slovenije, 1964. Odlomek izbrala **A. K. V.**

¹ *Sen kresne noči*, prevod Oton Župančič